

На основу свега изнетог, сматрамо да нова верзија књиге "Језик закона" има све одлике првобитне верзије која је изашла из штампе 1988. године у издању "Гласа Подриња" из Шапца, али и врлине којима надмашује и превазилази прво издање, па је стога најтоплије препоручујемо будућим читаоцима.

др Зоран Јелић

Весна Николић-Ристановић, Наташа Мрвић-Петровић, Слободанка Константиновић-Вилић, Ивана Стевановић, ЖЕНЕ, НАСИЉЕ И РАТ, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1995, стр. 207.

Своју плодну издавачку делатност Институт за криминолошка и социолошка истраживања у Београду обогатио је ове године и студијом "Жене, насиље и рат". Ова по својој природи оригинална студија, резултат је истраживања које су спровеле четири жене које непосредно нису доживеле рат, али које су кроз разговоре са женама избеглицама откриле његову најмрачнију, те стога и најмање видљиву страну.

Студија "Жене, насиље и рат" заснована је на разговорима који су током годину дана обављани са седамдесет жена избеглица са подручја Босне и Херцеговине. Резултат ових разговора је, са једне стране, значајна и аутентична научна грађа. Али, са друге стране, ови разговори су били посебно драгоцени за испитивање жене јер су им омогућили да бреме преживљених догађаја поделе са неким, као и да се, колико је то могуће, ослободе терета нагомиланих емоција и страхова.

Након предговора, у коме проф. др Марина Благојевић, поред осталог, ову студију назива "женском историјом рата", у уводном делу ауторке износе мотиве који су их покренули на истраживање и израду саме студије. При томе, посебно наглашавању да она нема претензија ка статистичком уопштавању, политичким проценама и мерењу кривике и људске патње, већ представља само мали дуг према времену у којем живимо.

У првом поглављу под називом "Дефиниције насиља у рату и женско искуство или о предмету истраживања" (стр. 15-28) изложене су дефиниције насиља које су, што је посебно значајно, формулисале саме испитиване жене. Наиме, како је и наглашено, дефиницију и значење насиља као и предмет истраживања на најбољи начин могу одредити оне које су тај рат преживеле. Тако, према начину на који су жене описале своје виђење и свој доживљај насиља у рату дефиниције су изложене на следећи начин: дефиниције засноване на личном искуству којима се настоји показати којим су облицима насиља, поред сексуалног и физичког жене изложене у рату; дефиниције дате на основу поређења различитих врста насиља; дефиниције које првенствено обликује актуелна ситуација у избеглиштву; дефиниције које теже апстрактном одређењу насиља и засноване су како на личном искуству тако и на искуству других жена и мушкараца и дефиниције формиране набрајањем врста насиља којима су изложене жене у рату и засноване на личном и искуству других жена.

Затим, у поглављу под називом "О методу и узроку истраживања - прилог феминистичкој критици методологије" (стр. 20-34) истакнуте су предности коришћене феминистичке истраживачке методологије. Наиме, за разлику од традиционалног истраживања женских проблема, посебно везаних за насиље над женама, које је у већини случајева ограничавајућег

карактера, феминистичко истраживање претпоставља сарадњу и активно учешће жена које говоре о свом искуству са насиљем. Отуда, главни циљ феминистичког истраживања постаје мењање оних које се истражују, оних које истражују као и друштвених одговора на насиље над женама. Такође, систематски су приказани и општи подаци о интервјуисаним женама, што несумњиво доприноси стварању целовите и објективне слике о њиховом страдању.

У оквиру поглавља под називом "Сексуално насиље" (стр. 34-70) најпре се говори о силовању у рату уопште. Потом су, с обзиром на време, место и начин вршења силовања, издвојени тзв. "обрасци" по којим су, независно од националне припадности учиниоца и жртве, вршена силовања у рату у Босни и Херцеговини. У том смислу се говори: о силовању пре проширивања и општег разбуктавања борби у појединим областима, када напетост у тим областима расте и етничка група која контролише власт почиње да терорише своје суседе, појединци и мале групе силоватеља, који уједно пљачкају и застрашују припаднике одређене етничке групе, проваљују у куће, претресају укућане, туку их, краду имовину и силују жене; о силовању у областима непосредно захваћеним ратом, у току борби, освајајући територије, војска упада у куће и ту силује жене, одводи их у логоре или на места где бивају јавно силоване; о силовању на окупираним територијама или на подручјима која се налазе под опсадом, жене силују појединци или мале групе мушкараца у току претреса, упада у стан са измишљеним разлогом или приликом хапшења или се жене отимају, па потом силују или одводе у логоре или јавне куће; о томе да појединци или групе мушкараца силују жене које се налазе у логорима и затворима с обзиром да имају приступ њима; о томе да у областима које нису непосредно захваћене ратом, а у којима још увек постоји мешовити етнички састав, појединци врше отмице, застрашују силовањем и силују припаднице друге нације; о појединцима или групама који врше сексуално насиље над женама у склопу политике "етничког чишћења"; о силовању жена затворених у хотеле и сличне објекте претворене у јавне куће, а у циљу "забаве" војника, при чему се женама наносе велике патње и најзад, о врло честом сексуалном злостављању жена уз помоћ страних објеката као што су: поломљене флаше, пиштољи и пендреси, а има индиција да се за то користе и животиње. Након тога, посебна пажња посвећена је питању да ли силовање у грађанском рату представља освету жени или освету мушкарцу? Затим, да ли при силовању жена из мешовитих бракова женско тело представља средство мушке међуетничке "комуникације"? Потом, анализирана је употреба силовања жена у контексту ратне стратегије, при чему се силовање користи као инструмент протеривања, односно метод "етничког чишћења". Међутим, како је уочено, у рату на подручју Босне и Херцеговине силовање је често коришћено, у складу са патријархалним обрасцем да идентитет детета зависи само од мушкараца, и за "производњу" деце оне националности којој припада силоватељ. Отуда, предлаже се деконструкција појма силовања као средства етничког чишћења. Наиме, указује се на неопходност да међународна заједница, односно Међународни суд за ратне злочине у бившој Југославији дефинише ратни злочин присилне трудноће. На тај начин, како се наводи, дошла би до изражаја сва озбиљност силовања и насилне сексуалне злоупотребе жена у рату, независно од њихове повезаности са другим ратним тактикама полут етничког чишћења.

"Физичко злостављање и убиство" (стр. 71-85) је назив поглавља у којем је обрађен проблем страдања жена приликом оружаных акција којима су мета цивилни објекти и цивилно становништво, односно, приликом

масовних покоља, експлозија на местима где је окупљен већи број људи и "чишћења" терена, као и приликом појединачних напада који се врше са више селективности. Међутим, током појединачних напада, како ауторке истичу, физичко насиље над женама најчешће представља одмазду због ратног ангажовања мушкараца, односно казну и поруку упућену њој блиског мушкарцу, освету према самој жени или средство застрашивања у циљу постизања ратних циљева.

Следи поглавље под називом "Психичко насиље и страх у рату и последице по психу жене" (стр. 86-128) у коме се прво говори о психичком насиљу и страху у рату уопште. Потом су приказани различити облици психичког насиља који су вршени над женама са којима су вођени разговори. Ту се посебно издвајају претње и застрашивања, увреде и понижења, као и малтретирање на послу, избацивање из станова и протеривање са територија, ограничење слободе кретања и присуствовања страдањима и понижавањима других лица. Међутим, поред изложености различитим облицима психичког насиља све ове жене биле су изложене и страховима јаког интензитета. С обзиром на време појављивања, извршена је и класификација страха на следећи начин: страх који се јавио пред рат као стрепња, забринутост, неспокојство, узнемиреност; страх изражен у току рата као реалан страх од гранатирања, снајперских хитаца, претреса, хапшења, убијања, мучења, повређивања, блокирања мостова и немогућност напуштања ратног подручја; страх испољен приликом пребацивања са ратом захваћеног подручја, повезан са несигурношћу и неизвесношћу доласка на безбедну територију и страх који се појавио у избеглиштву повезан са бригом за чланове породице који су остали на ратом захваћеном подручју.

У следећем, поглављу под називом "Раздвајање и разореност породице" (стр. 129-146) приказано је како патња жена због одвојености од чланова породице, недостатка вести о судбини блиских лица, поремећаја у функционисању брачних и породичних веза и нарочито, због губитка блиских чланова породице, такође, представља специфичан вид насиља којем су изложене жене у ратном конфликту.

У поглављу које носи назив "Живот у избеглиштву - промене породичног и друштвено економског статуса" (стр. 146-167) издвојен је и посебно анализиран утицај промене структуре избегличке породице на породичну улогу жене и њене односе према деци и старима са којима је у избеглиштву. При томе, измењена породична улога жене произилази најпре из чињенице да међу избегличким породицама доминирају непотпуне породице, углавном настале одсуством мужа. Осим тога, жене у избеглиштву се суочавају и са наглим осиромашењем, што проузрокује отежане стамбене и материјалне услове живота. Беспомоћност жена и присуство свих ових проблема опет, погодује појави сексуалног узнемиравања од стране оних који су у позицији да над њима доминирају.

"Социјална прихваћеност и тешкоће адаптације на нову средину" (стр. 168-186) је назив поглавља у коме су обрађени проблеми са којима се жене суочавају по доласку у нову средину, односно које доноси избеглички живот и потреба брзе адаптације. Ту је прво, проблем њиховог осамостаљења јер су већином у питању жене патријархално васпитане. Наиме, оне свој идентитет граде на свести да су нечије супруге или мајке, а то има за последицу њихову несамосталност уколико су раздвојене од особе за коју везују своју личност. Међутим, и жене које поседују одређену самосталност тешко се социјално адаптирају због непријатељског односа нове средине. Отуда, жене-избеглице генерално имају лоша искуства везана за избеглиштво. При томе ситуација је иста, било да су смештене у колективном

смештају или код родбине, од које се помоћ најпре и очекивала. Но, како су та помоћ и разумевање у највећем броју случајева изостали или нису пружени у мери у којој су ове жене очекивале, све то заједно лишава их било какве животне перспективе.

У последњем, поглављу под називом "Стратегије подршке и помоћи" (стр. 187-194) приказани су видови професионалне и непрофесионалне помоћи која се пружа лицима угроженим ратом и избеглиштвом. При томе, посебно су издвојени актуелни видови непрофесионалне помоћи и истакнут њихов значај и ефикасност. Такође, наведене су одређене врсте помоћи и подршке које су предложиле саме испитиване жене, а то су: организовање одређене радне активности, повезивање са члановима породице који су остали на ратом захваћеном подручју или су на другом месту у избеглиштву и давања тачних информација о њима, друштвена прихваћеност, дружење и морална подршка и наравно, бољи смештај или бољи услови у већ постојећем смештају и материјална помоћ.

На крају, као прилог дати су и лични подаци жена чије приче представљају грађу на основу које је настала ова студија. Последње странице исписане су неколицином од многобројних испрличаних прича и написаних писама. А све те приче и писма, чини нам се, треба понајпре читати између редова.

мр Наташа Делић